

Annette Kamp:

Den sociale praksis omkring arbejdsmiljø. Forandring set i et politisk og kulturelt perspektiv.

Institut for teknologi og samfund, DTU, 1998, skriftserie nr. 15, Lyngby (PhD afhandling). 156 sider. 90 kr.

Virksomhedernes indsats for at forbedre arbejdsmiljøet (arbejdsmiljøarbejdet) har i de skandinaviske lande været baseret på et institutionaliseret samarbejde mellem parterne på virksomheden, udviklet gennem en årelang reguleringsproces. Denne model er imidlertid sat til diskussion, og nye principper for selvregulering i form af ledelsessystemer inspireret af ISO anbefalede styringssystemer er blevet foreslået som alternativer til den traditionelle model. Forsøg af denne type har været det umiddelbare udgangspunktet for Annette Kamps afhandling, men den egentlige drivkraft har været at bidrage til en bedre forståelse af social forandring i arbejdslivet.

Det har været karakteristisk, at de samfundsmæssige diskussioner på arbejdsmiljøområdet, som de er kommet til udtryk i forbindelse med reguleringsovervejelser, i forhandlinger mellem interesseparter og i den generelle debat, ofte har været præget af magt- og interesse spørgsmål. Samtidig har de fremherskende strategier i arbejdsmiljøarbejdet imidlertid hovedsagelig været baseret på en forståelse af organisationen som harmonisk og aktørerne som konsensusorienterede og rationelle. Forskningen på området har desuden traditionelt været empirisk orienteret og ligeledes præget af en rationalistisk og funktionalistisk forståelse, om end der også er en række eksempler på en kritik af den rationelle forståelse.

På denne baggrund har AK lagt vægt på at inddrage og videreudvikle en teoretisk indfaldsvinkel, der opfatter politiske processer som centrale for forståelse af forandringsdynamikker i organisationer, herunder mulighederne for udvikling af den sociale praksis på arbejdsmiljøområdet. AK argumenterer for, at teoriudviklingen må drejes væk fra at fokusere på spørgsmål om adækvat tilpasning af systemer og over til at se på aktørernes handlinger som processer, hvor magt og politik ikke kun behandles som åbenlyse og eksplicitte fænomener i veldefinerede beslutningssituationer, men hvor magt og politik i de mere skjulte 'nondecisions' også gøres til genstand for analyse. Sådanne bidrag kan findes i industrisociologien, men AK kritiserer modsat denne for sine strukturdeterministiske træk og lægger op til, at politisk proces teori er den tredje vej, der kan fungere som brobygger mellem organisationsteori og industrisociologi. Endelig peger AK på arbejdsmiljø som et genstandsområde af en særlig karakter og med en egen tradition, som en teoriudvikling må være følsom overfor.

I rapporten behandles fire bidrag til forståelse af politiske processer i organisationer som tilsammen repræsenterer forskellige yderpunkter i politisk proces forståelsens teoretiske grundlag: Pfeffer (strategisk contingency theory), Pettigrew (processualist), Hildebrandt og Seltz (kritisk teoretikere) samt Knights og Murray (poststrukturalister). Der lægges bl.a. vægt på at behandle, hvad der forstås ved politiske processer, hvilken rolle de spiller i organisationen, samt hvilke muligheder der er for at få gjort emner til genstand for politik. Selv om teorierne om politiske processer samlet repræsenterer et alternativ til den rationelle forståelse, har bidragene forskellig grundlæggende forståelse af aktører, strukturer og magt, således at en syntese ikke giver mening.

Specielt belyses selve begrebet om politisk proces, hvor vægten er lagt på afgrænsningen af politik, herunder spørgsmålet om, hvilken status intentionalitet skal have i studiet af politiske processer. Svaret bliver her, at man i sit studie ikke skal søge efter en særlig type processer, der i udgangspunktet kategoriseres som politiske, men at politiske processer studeres med en særlig opmærksomhed på den politiske dimension af social handlen og meningstilordning. Politik kan således antage forskellige former, specielt fremhæves muligheden for at skelne mellem aktiv og frossen politik.

Reguleringen af de politiske processer i organisationen behandles ud fra en kulturindfaldsvinkel. Hermed søges begrebet om 'frossen politik' kvalificeret som kulturelt fænomen. 'Uformelle systemer' og aktørernes subjektive tolkninger og forståelser udgør en vigtig hjørnesteen i forståelsen af politiske processer, bl.a. udtrykt i Hildebrandt og Seltz begreb om virksomhedens socialforfatning, der opfattes som et kulturbegreb. Der fokuseres på de fortolkningsorienterede kulturopfattelser, hvor kultur forstås som et perspektiv, der kan lægges på studiet af fænomener i en organisation. Kulturindfaldsvinklen og politisk proces indfaldsvinklen ses som kompletterende hinanden. Hvor kulturteoriernes styrke er at pege på systemer af meningstilordning, er deres svaghed at de ikke kan redegøre for og begribe, hvad der danner og forandrer kulturer. Med begrebet om politiske processer tilbydes en forståelse af, hvordan kulturer vedligeholdes eller forandres som led i bestræbelserne på at vedligeholde eller forandre magtrelationer. Dette afspejles i den måde, hvorpå emner defineres, forstås og beskrives, søges angrebet eller forsvaret eller der søges accept for nye forståelser.

I politisk procesforståelsen bliver ledelsessystemerne analyseret som politiske programmer, der har teknisk rationalitet som kerne. I og med at denne rationalitet antages at dominere store dele af organisationens aktører, ser AK heri en forklaring på, at ledelsessystemerne nyder legitimitet i organisationen selv på baggrund af en gentagen kritik af den tekniske rationalitet, de bygger på. Dvs. ledelsessystemerne kan altså ikke antages at fungere efter den erklærede hensigt, men snarere på trods af denne.

I forlængelse af politisk procesforståelsen ses ledelsessystemerne som havende indbygget bestemte opfattelser af organisation, menneskelig handlen, problemer og løsninger etc. AK fremhæver fra sine case studier, hvordan dette forandringsprogram transformeres via forhandlingsprocesser, der er specifikke for den enkelte virksomhed, og hvordan de eksisterende lokale forståelser af arbejdsmiljø spiller en rolle i disse processer. De nye modeller indeholder således elementer af gammel tænkning og gamle strukturer og udgør dermed en modsætningsfyldt blanding og ikke et logisk sammenhængende hele.

AK påviser, hvordan arbejdsmiljøstrategiers styrker og svagheder kan belyses ud fra en politisk proces synsvinkel. Pointen er, som erfaringen også viser, at de enkelte strategier ikke i sig selv bringer en ønsket forandring i den sociale praksis på arbejdsmiljøområdet. Fornyelsen kan komme fra en ny opmærksomhed på, aktørernes rationalitet: I opmærksomheden på, hvordan aktørerne tolker de ydre betingelser, hvordan arbejdsmiljø kan gøres til politik i samspillet mellem aktørgrupper internt i virksomheden, samt i koblingen mellem forskellige traditionelt adskilte politikfelter.

Rapporten er yderst relevant, idet den tager udgangspunkt i og bidrager til aktuelle arbejdsmiljøpolitiske og miljøpolitiske diskussioner og problemstillinger. Der er et klart markeret værdimæssigt udgangspunkt, der lægger vægt på værdier og praksisser som deltagelse og demokrati uden at dette udgangspunkt skygger for en kritisk refleksion over etablerede dogmer i 'den danske model' for arbejdsmiljøarbejde.

Med integrationen af politisk procesperspektivet med kulturperspektivet og anvendelsen på dette genstandsområde, er der leveret et væsentligt, originalt og savnet bidrag til den faglige teoretiske udvikling på feltet både internationalt og ift. det danske miljø. Kritikken af den rationelle model er ikke ny, men kritikken sættes ind i en forståelse, der søger at forklare den rationelle models funktion.

På linie med de fleste studier af den sociale praksis omkring arbejdsmiljø, samt på linie med studiet af kultur i organisationer lægges der et klart skel mellem det sociale og teknologien. Hvilken rolle spiller teknologien i de politiske processer, som meningstilordnende og kulturbærende element? Dette spørgsmål synes mere og mere relevant efterhånden som specielt informationsteknologien gennemsyrrer ledelsesstrategier, arbejde og organisation. Et næste skridt i den faglige udvikling, som AK her har betrådt, kunne være at videreudvikle politisk procesindfaldsvinklen med inspiration fra den nye teknologisociologi.

Rapporten fremtræder som en overkommelig bog, der på udmærket vis introducerer til politisk procesforståelsen og teorier om kultur i organisationen. Bogen kan også anbefales til læsere udenfor forskningsverdenen, der har interesse i organisationsudvikling. Den giver et grundlag for at vurdere virkemidler, metoder og strategier for forandring. I tilknytning til det teoretiske arbejde er der gennemført en undersøgelse af indførelsen af integrerede ledelsessystemer for arbejdsmiljø og ydre miljø i tre produktionsvirksomheder. Denne empiriske undersøgelse er under publicering.

Anmeldt af *Christian Clausen*, lektor, civilingeniør, Institut for Teknologi og Samfund, DTU